

PROGRAMMATISCHE AANPAK
STIKSTOF

IN EEN NOTENDOP

www.natuurpunt.be/PAShandleiding

Referentie: Geeraerts, A. (2014). De programmatische aanpak stikstof in een notendop.
Natuurpunt, Mechelen. V.U. Chris Steenwegen, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen.

Colofon

De programmatische aanpak stikstof - handleiding

Een handleiding van Natuurpunt vzw en Bond Beter Leefmilieu

Tekst: Anke Geeraerts

Redactie: Natalie Meeuwis

Lay-out: Tom Augustijns

Foto's: Shutterstock & Wim Dirckx.

Met bijzondere dank aan het leescomité: Jeroen Vanhee, Wout Opdekamp, Wim van Gils, Benno Geertsma en aan Erik Grietens voor de waardevolle feedback en tekstuele aanvullingen.

Inhoudstafel

LEESWIJZER	7
DE PAS IN 10 VRAGEN	8
1. SITUERING	12
1.1. Het stikstofprobleem	12
1.2. Impact op de instandhoudingsdoelstellingen	16
1.3. Passende beoordeling: de link tussen IHD en het vergunningenbeleid	18
2. BRONNEN VAN STIKSTOF	19
2.1. Welke sectoren stoten stikstof uit?	19
2.2. Bijdrage van de veeteeltsector en industrie aan de stikstofneerslag op speciale beschermingszones (SBZ-H)	21
2.3. Hoe kunnen we de stikstofemissies beperken?	22
Landbouw	22
Verkeer	23
Scheepvaart	25
Industrie en energie	25
Huishoudens	25
Vervuiling uit het buitenland	25
3. DE PROGRAMMATISCHE AANPAK STIKSTOF (PAS)	26
3.1. Een extra daling van emissies	26
3.2. Herstelmaatregelen	28
3.3. Ontwikkelingsruimte	29

4. HET PAS-TRAJECT	30
4.1 Overgangsfase (april-dec 2014)	30
4.2 Voorlopige PAS (2015-1018/2019)	31
4.3 Definitieve PAS (2019)	32
5. DE PAS EN DE VERGUNNINGENVERLENING	32
5.1 De praktische wegwijzer	32
5.2 Afspraken vergunningen voor overgangsfase	35
5.2.1 Significantiekader voor ammoniakemissies in de overgangsfase	35
5.2.2 Significantiekader voor uitstoot van stikstofoxiden	36
5.3 De juridische onderbouwing van de overgangsregeling	37
6. HET HERSTRUCTURERINGSPROGRAMMA STIKSTOF	38
7. ORGANISATIE VAN DE PAS	40
8. STANDPUNT NATUURPUNT/BBL	40

Op 23 april 2014 keurde de Vlaamse Regering de besluiten over de **specifieke instandhoudingsdoelstellingen (S-IHD)** definitief goed. Tegelijkertijd werden er afspraken gemaakt over een programma om de hoeveelheid stikstof in Natura 2000-gebieden te laten dalen. Een **te hoge stikstofdepositie** is immers een groot probleem om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren in Vlaanderen. Daardoor komt de **vergunning van bedrijven** die te veel stikstof uitstoten, voornamelijk veeteeltbedrijven, in het gedrang.

Om te vermijden dat vergunningen moeten geweigerd worden, werkt de Vlaamse regering aan een **Programmatische Aanpak Stikstof**, of kortweg PAS, naar het voorbeeld van de Nederlandse PAS. Via de PAS willen ze de stikstofuitstoot versneld verminderen. Een deel van die toekomstige extra vermindering wordt toegekend aan vergunningen voor bedrijven en wegen (“ontwikkelruimte”). Zo wil de regering de natuurdoelstellingen behalen en tegelijk zorgen voor een verdere economische ontwikkeling.

De PAS is een **traject**: momenteel loopt de overgangsfase, daarna volgt de voorlopige PAS. De definitieve PAS (met een aangepast en operationeel vergunningensysteem) zou klaar en opgestart moeten zijn tegen 2019.

De PAS is een ingewikkelde materie op juridisch, inhoudelijk en organisationeel vlak. Deze handleiding probeert om op een eenvoudige manier een duidelijk beeld te schetsen van de inhoud van de PAS voor **vrijwilligers of professionele medewerkers** van Natuurpunt en Bond Beter Leefmilieu. Om de handleiding overzichtelijk te houden, beperken we ons tot de belangrijkste punten. Voor wie meer wil lezen, zijn er doorheen de tekst **weblinks** toegevoegd. Voor de actieve vrijwilliger of professional met een grotere kennis van wetgeving, beheer of milieu zijn er **expertboxen** waarin dieper wordt ingegaan op een bepaald onderwerp. Een concrete vraag, weinig tijd of ongeduldig? Spring dan meteen naar de **PAS in 10 vragen** op de volgende bladzijde.

Aangezien we nog maar net uit de startblokken zijn geschoten met de PAS, zal er de volgende jaren nog veel veranderen en zal er regelmatig nieuwe informatie zijn. Deze handleiding zal dus meermaals aangepast worden. Is iets niet duidelijk, aarzel dan niet om de diensten beleid van Natuurpunt (Anke Geeraerts) of Bond Beter leefmilieu (Erik Grietens) te contacteren.

Tot slot nog dank aan het leescomité voor de waardevolle feedback!

Anke Geeraerts
Beleidsmedewerker Natuurpunt
anke.geeraerts@natuurpunt.be

Erik Grietens
Beleidsmedewerker BBL
erik.grietens@bblv.be

DE PAS IN 10 VRAGEN

1. Wat is de PAS?

PAS staat voor Programmatische Aanpak Stikstof. In onze lucht is te veel stikstof aanwezig, waardoor onze leefomgeving niet meer gezond is. Specifiek komen de natuurdoelen voor Europees beschermde natuur in gevaar. De PAS is een pakket aan maatregelen die de hoge stikstofconcentraties in de lucht moet doen dalen, de Europese natuur in tussentijd extra moet beschermen door herstelmaatregelen en tegelijkertijd een kader moet bieden voor vergunning van activiteiten die stikstof uitstoten. Dat er zo minder stikstof in onze waterlopen en lucht terechtkomt, kan bovendien enkel positief zijn voor onze eigen gezondheid.

2. Hoe werkt de PAS?

De PAS steunt op twee pijlers om de doelen van Natura 2000 zeker te stellen: een extra daling van stikstofdepositie en ecologische herstelmaatregelen voor stikstofgevoelige natuur. De Vlaamse overheid zal extra maatregelen nemen om de stikstofemissies van landbouwbedrijven, industrie en verkeer extra te doen dalen. De stikstofdeposities zullen dus ook sterker verminderen en uiteindelijk op een niveau uitkomen dat goed is voor de natuur, of zelfs lager. Zo kunnen er opnieuw vergunningen verleend worden aan activiteiten die stikstof uitstoten, aangezien er geen bedreiging meer is voor de natuur.

Aan de basis van de PAS ligt de volgende redenering: Als op basis van onderzoek met zekerheid kan worden vastgesteld dat een extra daling in emissies in de toekomst gerealiseerd zal worden, mag de Vlaamse Overheid nu al activiteiten die stikstof uitstoten vergunnen binnen bepaalde voorwaarden. Om te voorkomen dat in tussentijd – zolang de depositiewaarden nog te hoog zijn - de natuur toch verslechtert, zullen herstelmaatregelen worden uitgevoerd om de natuur weerbaarder te maken tegen stikstofdeposities.

Het totaal van die extra maatregelen, het onderzoek om te bepalen hoe sterk emissies zullen dalen, hoeveel emissieruimte er bijgevolg bijkomt en wie de ruimte mag gebruiken, noemt men de PAS.

Meer uitleg over de methoden om stikstofemissies te verlagen vind je terug in *hoofdstuk 2 van de handleiding*.

3. Waarom is er een PAS?

Te veel stikstof in de bodem en het grondwater is slecht voor planten, dieren én mensen. Het leidt tot vermisting en verzuring van het grondwater en de bodem. Mensen kunnen ziek worden van het vervuilde drinkwater. Bepaalde planten overleven niet op stikstofrijke bodems en de groei en bloei van andere planten vertraagt. Daardoor komen dieren die van die planten afhankelijk zijn ook in de problemen. Op die manier halen we nooit de natuurdoelen voor Europees beschermde planten en dieren.

De aanpak van stikstof is niet evident. Stikstof kan kilometers ver (bijvoorbeeld over landsgrenzen) met de wind meewaaien en de uitstoot ervan wordt door verschillende

sectoren veroorzaakt, zowel kleine houtkachels als grote bedrijven. Daarom moeten alle sectoren en beleidsniveaus meedoen. Meer informatie over het stikstofprobleem vind je terug in *hoofdstuk 1 van de handleiding*.

4. Wie zijn de grootste stikstofuitstoters?

Het verkeer stoot de meeste stikstof uit (stikstofemissie) door de verbranding van diesel en benzine. Daarna komt de landbouw (vooral veeteelt). De industrie en huishoudens hebben een beperktere bijdrage. De stikstofuitstoot verplaatst zich over grote afstanden doorheen Europa, we exporteren en importeren dus veel stikstof naar en uit het buitenland.

De ammoniakemissies van de veeteeltsector worden op lage hoogte uitgestoten en slaan onder andere daarom zeer snel en dichtbij terug neer. De stikstofoxidenemissies van industrie en verkeer hebben de neiging veel langer in de lucht te blijven. Onze lokale landbouwers zijn bijgevolg de grootste bron van stikstofdepositie op onze Europees beschermde habitats. Een uitgebreide beschrijving per sector staat in *hoofdstuk 2 van de handleiding*.

5. Wie gaat dat betalen? En hoeveel budget is hiervoor voorzien?

Dat is allemaal nog niet duidelijk. Bestaande subsidies zoals de ecologiepremie, het VLIF en landinrichting zullen geheroriënteerd worden op de PAS. In het regeerakkoord staat ook dat er extra geld voorzien zal worden voor de PAS. Voor de ondersteuning van veeteeltbedrijven zou er ca. 20 miljoen euro nodig zijn. Dat zou deels uit landbouwbudget en deels uit het leefmilieubudget komen. Voor herstelmaatregelen zou er ca. 60 miljoen euro nodig zijn (!). Meer informatie is nog niet gekend.

6. Tegen wanneer moet er wat gebeurd zijn?

Tegen 2015 moet er een voorlopige PAS zijn. Die voorlopige PAS moet een afsprakenkader bevatten om vergunningen te verlenen en landbouwers moeten tegen dan aanspraak kunnen maken op begeleiding of financiële compensatie bij herstructurering/stopzetting van hun bedrijf. Tegen 2019 moet de definitieve PAS van start gaan: er zou dan duidelijk moeten zijn hoeveel stikstof er minder uitgestoten mag worden en welke sector welke inspanningen moeten leveren. Dit vraagt onder meer een volledig nieuw vergunningenkader. Je kan meer lezen over het traject in *hoofdstuk 4 van de handleiding*.

7. Waarom moeten we hier als vrijwilligers van op de hoogte zijn?

Dankzij de PAS zullen de regels voor vergunningverlening aan landbouwbedrijven en industriële bedrijven veranderen. Dat kan van groot belang zijn voor de milieudruk die de bedrijven hebben op de natuurgebieden van Natuurpunt.

Daarnaast zullen in de natuurgebieden beheermaatregelen moeten worden toegepast om de natuur weerbaarder te maken tegen de hoge stikstofneerslag, de zogenaamde herstelmaatregelen. Die beheermaatregelen zullen worden opgenomen in de Managementplannen die nu per Natura2000-gebied worden opgemaakt.

8. Hoe moeten vrijwilligers hier in de praktijk mee omgaan bij, bijvoorbeeld bij geschillen met landbouwers of bedrijven?

Momenteel slaat er te veel stikstof neer op de Europese habitattypes in Vlaanderen, waardoor de habitats niet goed standhouden en zelfs nog verslechteren. Het gevolg is dat in principe geen enkele vergunning meer verleend mag worden als de te vergunnen activiteit een impact heeft op een nabijgelegen speciale beschermingszone.

Zolang er bijgevolg geen definitieve PAS is, zijn alle vergunningsaanvragen in principe aanvechtbaar. Natuurpunt en BBL staan achter het principe van een PAS en willen dat er zo snel mogelijk een definitieve PAS komt met duidelijkheid over de verdeling van de inspanningen en de financiering (bijvoorbeeld van herstelbeleid). Over de standpunten en de aanpak van Natuurpunt en BBL lees je meer in *hoofdstuk 8 van deze handleiding*.

9. Wat is de link met het instandhoudingsbeleid?

- Via de PAS probeert men te voorkomen dat de Europese habitats achteruitgaan door stapsgewijs de stikstofdeposities te doen dalen.
- Via de PAS zullen er in Europese habitats herstelmaatregelen moeten gebeuren die de Europese habitats weerbaarder moeten maken tegen de hoge hoeveelheden stikstof die ze te verwerken krijgen. Die herstelmaatregelen zullen in de beheerplannen moeten worden opgenomen naast de instandhoudingsmaatregelen. De herstelmaatregelen zullen ook in de Managementplannen worden opgenomen en verplicht zijn.
- In het instandhoudingsbeleid werden zoekzones vastgelegd. Dat zijn zones waarin de doelen nog moeten toegewezen worden aan specifieke percelen. Zolang die toewijzing niet gebeurd is, mag er in de totale zoekzone geen verslechtering plaatsvinden van de natuurkwaliteit. De vergunning van bedrijven zal dus afgetoetst worden op die zoekzones en niet enkel op de aanwezige Europese habitattypen. Naarmate meer doelen worden toegewezen aan concrete percelen, zullen de zoekzones verkleinen en zal er opnieuw meer ruimte komen om vergunningen te verlenen.
- De PAS wordt enkel opgestart voor de Europese natuur binnen speciale beschermingszones. Hierdoor blijven onder andere heel wat bossen buiten beschouwing en laat het nu juist die bossen zijn die zeer gevoelig zijn aan stikstof.

10. Wat vindt Europa hier van?

De PAS is nog niet aangemeld bij Europa. Het is niet duidelijk of dat zal gebeuren. Natuurpunt streeft er alvast naar om tot een juridisch getoetste regeling te komen. In Nederland zijn er momenteel enkel controversiële uitspraken over de PAS door rechters in kader van vergunningverlening. Europa merkte dit op en sprak Nederland hierover aan.

1. SITUERING

1.1 Het stikstofprobleem

Stikstof is essentieel om te leven: alle planten en dieren hebben het nodig voor een ongestoorde groei. In principe is stikstof een van de basis bouwstenen van levende organismen en komt van nature voor in de bodem, het water en de lucht. Stikstof beweegt zich ook volgens een cyclus, de **stikstofcyclus**, doorheen het milieu: stikstof in planten kan bijvoorbeeld worden opgegeten door dieren, die de stikstof opnieuw uitscheiden (mest), zodat de stikstof terug in de bodem terugkomt. De stikstof in de bodem kan uitspoelen naar rivieren en beken (zie het Milieurapport 2013).

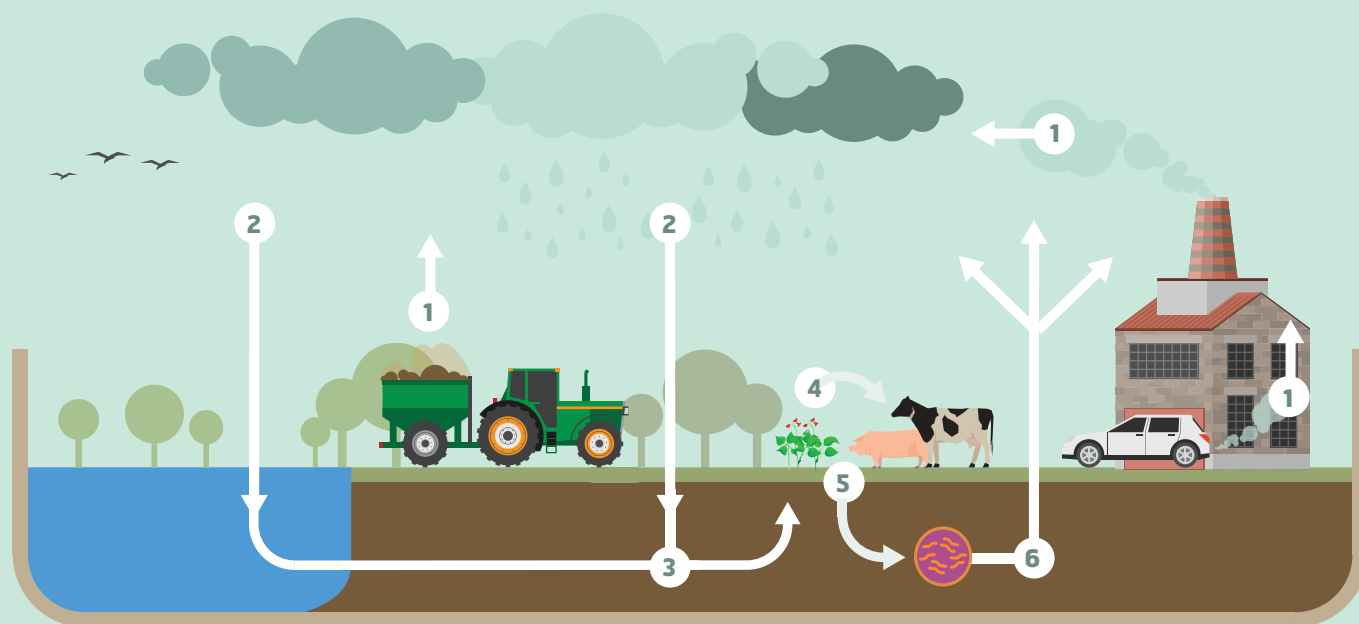
De stikstofcyclus (figuur 1) is een natuurlijk proces, maar door toedoen van de mens, bijvoorbeeld door de verbranding van fossiele brandstoffen of door het gebruik van grote hoeveelheden mest, wordt er **extra stikstof** toegevoegd aan de lucht onder de vorm van stikstofoxiden en ammoniak. Dat wordt **stikstofemissie** genoemd.

De stikstof komt uiteindelijk in de bodem, het water en op de planten terecht door **depositie of neerslaan van de stikstof**. Emissie is dus de hoeveelheid van een stof die per tijdseenheid in de atmosfeer wordt uitgestoten en depositie is de hoeveelheid van die stof die per tijdseenheid en per oppervlakte-eenheid vanuit de atmosfeer op de bodem of vegetatie wordt afgezet. Planten en dieren nemen deze te hoge concentraties stikstof op met negatieve gevolgen.

Te veel stikstof in het milieu leidt uiteindelijk tot **vermesting en verzuring van het milieu**. Vermesting is de ophoping van (te veel) nutriënten in het milieu door menselijke activiteiten (zie ook het achtergronddocument vermesting bij het Milieurapport van 2013). Verzuring van het milieu is het gezamenlijke effect van luchtverontreinigende stoffen die via de atmosfeer worden aangevoerd en waaruit zuren (zwavelzuur en salpeterzuur) kunnen gevormd worden (zie rapport VMM (2014)). Beide fenomenen zijn **schadelijk voor plant, dier en mens**.

- Verzuring kan leiden tot zure regen, verhoogde nitraatgehaltes in het grondwater en tot de uitspoeling van metalen naar het grondwater. Mensen kunnen gezondheidsklachten krijgen door verzurende componenten in te ademen of verontreinigd grondwater op te nemen. Verzurende deposities veroorzaken bovendien corrosie van materialen en een versnelde verwerking van gebouwen.
- Vermesting leidt tot vervuiling van drinkwatervoorraden, tot achteruitgang van de biodiversiteit in (natuur-) gebieden en mogelijk tot kwalitatieve achteruitgang van voedingsgewassen (en hun effect op de volksgezondheid). Regionaal treedt eutrofiëring van zoet en zout oppervlaktewater op waardoor vissen en waterplanten niet meer kunnen overleven. Op mondiaal niveau draagt het bij tot de verhoging van de broeikasgassen.

STIKSTOF CYCLUS

- 1** Stikstof uit fossiele brandstoffen en mest komt in de atmosfeer terecht.
- 2** Al dwarrelend of via de regen komt de stikstof in de bodem, het water en op de vegetatie terecht.
- 3** Planten nemen de stikstof op.
- 4** Dieren voeden zich op hun beurt met de planten.
- 5** Bacteriën breken dode resten van planten en dieren af tot stikstofelementen.
- 6** De stikstofelementen worden omgezet in stikstofgas en komen weer in de lucht terecht.

In natuurgebieden leiden te hoge stikstofconcentraties tot onder andere ongewenste veranderingen in de soortensamenstelling. Zeldzame soorten van voedselarme bodems worden verdrongen door meer algemene soorten (zie ook expertbox 1: impact van stikstof op natuurgebieden).

Stikstof is niet de enige oorzaak van die fenomenen, maar draagt er in belangrijke mate aan bij. We beperken ons in deze handleiding tot het stikstofprobleem dat de rechtstreeks aanleiding is voor de PAS.

Wil je meer lezen over de stikstofproblematiek? Klik dan snel door naar volgende links:

Europe Science Foundation – nitrogen in Europa: www.nine-esf.org

Milieurapport: www.milieurapport.be (je kan dan doorklikken naar de thema's **vermesting** en **verzuring**)

VMM – thema lucht: <http://www.vmm.be/lucht/luchtvervuilende-stoffen>

Expertbox 1: Impact van stikstof in natuurresevaten

De samenstelling van plantengemeenschappen wordt in sterke mate gedreven door de beschikbaarheid van voedingstoffen. In veel ecosystemen in gematigd Europa zijn het net stikstofverbindingen die de plantengroei beperken. Heel wat plantensoorten hebben zich aangepast om in voedselarme omstandigheden te overleven. De verhoogde toevoer heeft dan ook complexe en verreikende gevolgen. De belangrijkste worden hieronder kort besproken.

Ten eerste zijn hoge concentraties van gasen zoals NO_x , NH_3 en SO_2 direct toxisch voor cryptogamen zoals (korst)mossen. De concentraties zijn de laatste jaren al voldoende gedaald zodat ze niet meer direct toxisch zijn. Daarnaast stijgt de beschikbaarheid van stikstof in bodem en water door depositie. De vegetatie neemt de extra hoeveelheden op waardoor stikstofminnende planten de minder concurrentiekrachtige soorten verdringen. Karakteristieke soorten leggen vaak als eerste het loodje, aangezien veel van de soorten in (half)natuurlijke systemen aangepast zijn aan een lage stikstofbeschikbaarheid.

Verder versnelt de verzuring van bodem en water, een natuurlijk proces, door de depositie van zure stoffen. Dat complexe proces kan leiden tot een lagere pH, uitspoelen van bufferende kationen, toename van giftige metaalionen zoals aluminium, veranderde NH_4/NO_3 -ratio... Verder kan ammonium de overheersende stikstofvorm worden in bodems, voornamelijk in van nature zure of al verzuurde bodems. Verhoogde ammonium concentraties hebben voornamelijk op planten uit licht gebufferde milieus (lees: veel rode lijst soorten) negatieve effecten. Ook kan de gevoeligheid van planten voor allerlei secundaire stressfactoren, zoals schimmelinfecties en vorst- en droogteschade, verhogen.

Verhoogde stikstofconcentraties in wortelen en bladeren kunnen leiden tot meer aantasting door insectenplagen, denk maar aan een bruin heideveld na een uitbarsting van het heidehaantje.

Tot slot verschuift de interne chemische samenstelling (bv. de eiwitsamenstelling) onder invloed van de verhoogde stikstofdepositie. Uiterlijk is er weinig zichtbaar aan dergelijke planten, maar de voedselkwaliteit voor herbivoren verandert wel. Insectenlarven komen niet meer of slechter tot ontwikkeling waardoor er minder en slechter eten is voor insectenetters zoals grauwe klauwier.

Een teveel aan stikstof kan de diversiteit in een natuurgebied dus op verschillende manieren beïnvloeden, de een zichtbaarder dan de ander, maar allemaal met een zeer grote, en vaak onderschatte impact.

Het Turnhouts Vennengebied, met zwak gebufferde vennen met onder andere waterlobelia, is een voorbeeld van een natuurgebied waar de hoge stikstofdepositie een probleem is. Ook de bossen in de Vlaamse Ardennen bevatten veel stikstofgevoelige habitats. Die zijn iets robuuster maar door fragmentatie (gelegen in landbouwmatrix) toch gevoelig. Tot slot is ook de Heiberg in Herentals een goed voorbeeld. Door te hoge stikstofdepositie groeien zones met open zand (duingrasland) daar versneld dicht met grijs kronkelsteeltje, een exotische mossoort die vooral goed gedijt bij hoge stikstofdepositie.

1.2 Impact op de instandhoudingsdoelstellingen

Europa heeft in 1992 op basis van de **Habitatrichtlijn** aan haar lidstaten opgelegd om bepaalde soorten en habitats te beschermen en opnieuw gezond te maken, zodat hun voortbestaan verzekerd is. De lidstaten moeten hiervoor **instandhoudingsdoelen** formuleren voor de habitats en soorten uit de bijlagen van de Habitatrichtlijn die op hun grondgebied voorkomen. Het gaat hier voor habitats bijvoorbeeld om **doelen naar areaal, oppervlakte en kwaliteit** van de habitats. De Vlaamse Regering keurde in april 2014 de specifieke instandhoudingsdoelen voor 48 habitattypes goed. Die 48 habitattypes moeten tegen 2050 in een goede staat van instandhouding zijn (zie VIA Pact 2020).

Stikstof vormt een grote bedreiging om de instandhoudingsdoelen of IHD's te halen. In Vlaanderen (en ook in Nederland trouwens) slaat er te veel stikstof neer op de Europese habitats, waardoor de kwaliteit van deze habitats achteruitgaat. De gemiddelde stikstofdepositie per hectare per jaar in Vlaanderen ligt boven de 20kg. De stikstofdepositie op Europese habitattypen ligt tussen 15,6 kg en 32,6 kg stikstof per hectare per jaar. Ter informatie: stikstofgevoelige habitats zijn habitats die zullen achteruitgaan bij een jaarlijkse stikstofdepositie van tussen de 20-34kg per hectare. De zeer gevoelige habitats kunnen zelfs maar maximaal 20kg/ha/j verdragen (Van Dobben et al. 2012; zie ook expertbox 2).

Om de instandhoudingsdoelen te halen, moet er dus een drastische daling in de hoeveelheid stikstofneerslag komen.

Meer informatie over instandhoudingsdoelen vind je in de IHD-handleiding van Natuurpunt: www.natuurpunt.be/handleidingihd

Op de website van de Europese Commissie staat meer informatie over Natura 2000: <http://ec.europa.eu/> (dan doorklikken naar policies > environment > nature and biodiversity > Natura2000 network)

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm

Expertbox 2: De kritische depositiewaarde

Het begrip “kritische depositiewaarde” (KDW) speelt een belangrijke rol in het stikstofverhaal en meer bepaald bij de meting van de effecten van stikstofdepositie. Het is de kwantitatieve grens waarboven niet kan verzekerd worden dat de stikstofdepositie de habitat in kwestie niet significant zal aantasten (Van Dobben et al. 2012). De depositie op een bepaald habitat zal dus moeten dalen tot onder de KDW van die habitat.

De voorbije jaren werd vooral in Nederland inspanning gedaan om de internationaal beschikbare kennis rond KDW te koppelen aan de duurzame instandhouding van de Europese habitattypen. Vlaanderen besliste om zich voor de Vlaamse PAS op deze Nederlandse KDW's te richten, weliswaar na een evaluatie voor de Vlaamse habitats (Hens & Neirinck, 2013). De Nederlandse set heeft als voordeel dat ze met een systematische, reproduceerbare en internationaal gereviewde methode tot stand is gekomen. Daarnaast wordt ze internationaal beschouwd als de best beschikbare methode en bevat ze, op drie habitattypen na, waarden voor alle habitat(sub)typen in Vlaanderen. Bovendien kan er in het kader van een grensoverschrijdende aanpak van de stikstofproblematiek gewerkt worden met eenzelfde beoordelingskader. Vlaanderen werkt wel aan een verdere verfijning van de depositiewaarden.

Een overzicht van de kritische depositiewaarden van stikstof voor de Natura2000-habitats wordt gegeven in Van Dobben et al. (2012). De kritische depositiewaarde van zeer gevoelige habitats ligt tussen de 0-20 kg stikstof per hectare per jaar, voor stikstofgevoelige habitats tussen 20 en 34 kg stikstof per hectare per jaar en voor minder tot niet gevoelige habitats bedraagt die meer dan 34 kg stikstof per hectare per jaar.

De gemiddelde depositie van stikstof op habitats binnen speciale beschermingszones in Vlaanderen is 20,3kg stikstof per hectare per jaar. Binnen speciale beschermingszones kan dat variëren van 15,6 tot 32,6 stikstof per hectare per jaar. Vooral bossen, heiden, vennen, venen en schrale graslanden zijn gevoelig voor stikstof. Een impactanalyse door een ambtelijke werkgroep toonde aan dat gemiddeld op 54% van de oppervlakte van de habitats binnen speciale beschermingszones de KDW momenteel wordt overschreden met een gemiddelde van 6,2kg stikstof per hectare per jaar.

Er is veel kritiek op de KDW: natuur wordt volgens sommigen herleid tot eenvoudige rekensommen, wat vaak niet strookt met de realiteit. Volgens andere ligt de KDW van bepaalde vegetaties veel lager dan de KDW zou suggereren. Zo wordt door Van Dobben altijd de bovenste waarde van de vork gebruikt, waardoor de reële KDW wel eens lager zou kunnen liggen. Op dit moment is de KDW echter de best beschikbare techniek.

1.3 Passende beoordeling: de link tussen IHD en het vergunningenbeleid

Via de passende beoordeling legt het instandhoudingsbeleid een belangrijke link naar het vergunningenbeleid. Artikel 6.3 van de Habitatrichtlijn stelt dat “voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar dat wel een impact kan hebben op dat gebied”, een **passende beoordeling** moet worden gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. De bevoegde nationale instanties mogen slechts toestemming voor dat plan of project geven nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten.

Dit principe staat sinds 1992 in de Europese (Habitatrichtlijn art. 6.3) en sinds 2002 in de Vlaamse wetgeving (Natuurdecreet onder art. 36ter §3). De voorbije jaren werd er steeds meer belang gehecht aan de impact van de passende beoordeling. Door de goedkeuring van de specifieke instandhoudingsdoelen op 23 april 2014 vergroot die impact: bij vergunningverlening zal die niet enkel getoetst worden op de aanwezige habitattypen, maar ook op de **te realiseren habitattypen**. Die te realiseren habitats of doelen werden echter nog niet allemaal toegewezen aan specifieke percelen. Daarom werden zoekzones afgebakend: gebieden waarin de nieuwe habitats zullen komen te liggen. Momenteel wordt door Natuurpunt en ANB hard gewerkt om een duidelijk beeld te krijgen welke doelen al vast liggen in beheerplannen en welke niet. De doelen die nog niet vast liggen zullen concreet toegewezen moeten worden. In de loop van dat proces zullen de zoekzones verkleinen.

Zolang de doelen nog niet concreet aan een perceel zijn toegewezen, zullen vergunningsaanvragen beoordeeld worden op basis van de impact op de totale zoekzone. Dat betekent concreet dat bij elke vergunningsaanvraag moet worden bekeken of er een negatieve impact is op een speciale beschermingszone, en meer specifiek op een bestaande habitat of een zoekzone voor een tot doel gestelde habitat die gevoelig is voor stikstof. Zo ja, moet er een passende beoordeling moet worden toegevoegd door de initiatiefnemer. Enkel als hieruit blijkt dat “de natuurlijke kenmerken van het gebied” niet aangetast zullen worden (wanneer de impact niet significant is), mag de overheid een vergunning verlenen.

Aangezien er momenteel al te veel stikstofdeposities zijn en daardoor een verslechtering van de Natura2000 habitats wordt veroorzaakt, zou de overheid in principe voor geen enkele activiteit die (extra) stikstof uitstoot, een vergunning of hervergunning mogen goedkeuren. Juridisch gezien is er dus geen ruimte meer voor extra activiteiten die stikstof uitstoten. Om uit die impasse te geraken, werd de programmatische aanpak stikstof opgestart, naar het voorbeeld van Nederland (zie: pas.natura2000.nl).

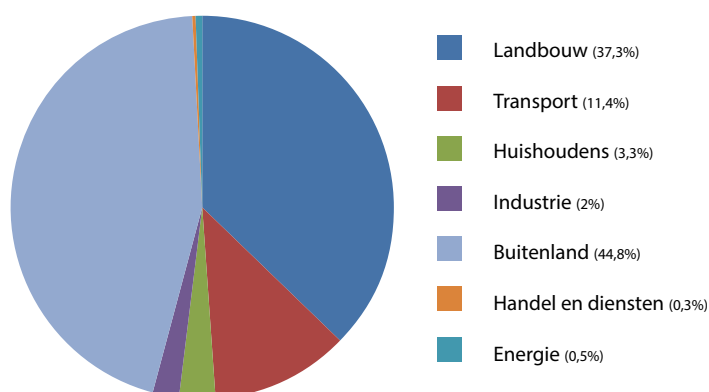
2. BRONNEN VAN STIKSTOF

2.1 Welke sectoren stoten stikstof uit?

Veeteelt (via de mest) en verkeer en industrie (via verbrandingsprocessen van motoren en bijvoorbeeld elektriciteitscentrales) zijn de belangrijkste bronnen van stikstofemissies en stikstofdeposities in Vlaanderen. Veeteeltbedrijven stoten voornamelijk stikstof uit onder de vorm van ammoniak (een verbinding tussen stikstof en waterstof, NH_3). Verkeer en industrie stoten vooral stikstof uit onder de vorm van stikstofoxiden (NO_x , een verbinding tussen stikstof en zuurstof).

Bekijken we de **emissies**, is verkeer verantwoordelijk voor de grootste uitstoot van stikstof gevolgd door landbouw.

Bij de **deposities** in Vlaanderen is in totaal ongeveer 40% van de totale depositie afkomstig van de landbouw en ongeveer 10% van transport. De overige sectoren (huishoudens, industrie, energie, handel en diensten) hebben een kleiner aandeel, met name elk tussen 0,3 en 3,3% (zie figuur 2). In de volgende paragrafen volgt een kort overzicht per sector.

Figuur 2. Bijdrage van de onderscheiden sectoren tot de totale stikstofdepositie in Vlaanderen (2010)(uit: Atmosferische stikstofdepositie en instandhoudingsdoelstellingen: ruimtelijke analyse van sectorbijdragen, van de ecologische impact en van de bijdrage van individuele puntbronnen, Bijlage 1 bij de regeringsbeslissing van 4/4/2014 over de S-IHD besluiten).

- **Landbouw.** Stikstofemissies in de landbouw ontstaan vooral door vervluchtiging van ammoniak uit dierlijke mest. Zo is 93 % van de Vlaamse ammoniakemissie afkomstig van de landbouw (zie www.milieurapport.be). Belangrijke emissiebronnen zijn stallen, mestopslagen buiten de stal, beweiding van vee en gebruik van dierlijke mest en kunstmest. Van de verschillende diercategorieën leveren melkvee en varkens de grootste bijdrage. Sinds 2008 stagneert de emissie van de landbouw na een periode van daling,

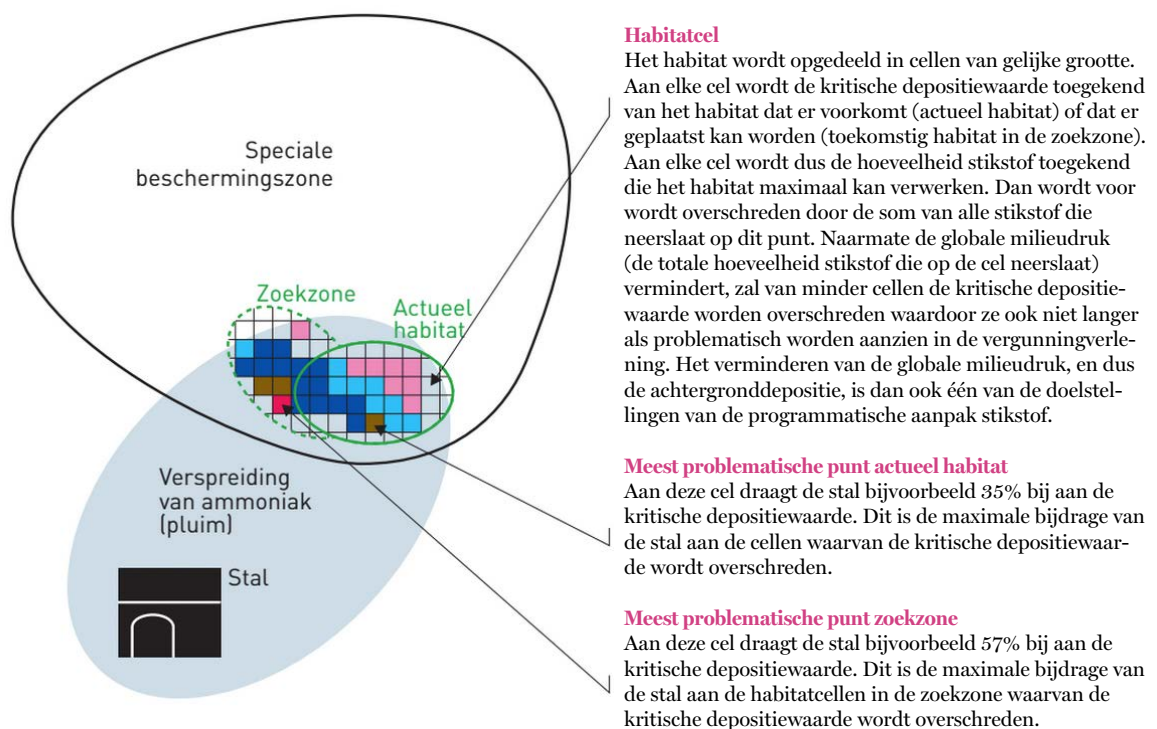
omdat de licht stijgende veestapel, de mestverwerking en de uitbreiding van emissiearme stallen elkaar in evenwicht houden.

- **Verkeer** is de belangrijkste bron van stikstofoxiden (NO_2) in ons land. Meer dan de helft van de NO_2 -emissie is afkomstig van transport en dan vooral van dieselveertuigen, aangezien dieselmotoren tot drie keer meer NO_2 uitstoten dan benzinevoertuigen. De gezondheidsnorm voor NO_2 van 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ per jaar wordt niet gehaald op plaatsen met veel verkeer. Voor de regio Antwerpen moest de Vlaamse regering uitstel van de normen aanvragen bij de Europese Commissie, maar ook in de andere centrumsteden ligt de uitstoot van NO_2 veel te hoog, zeker op verkeersintensieve locaties. Uit computermodelleringen van de Vlaamse Milieumaatschappij blijkt dat er overschrijdingen van de NO_2 -jaarnorm zijn in heel de Vlaamse ruit, het gebied tussen Brussel, Leuven, Antwerpen en Gent. De hoogste gemodelleerde jaargemiddelde NO_2 -concentraties komen voor in de Antwerpse agglomeratie, de Antwerpse haven, de noordrand rond Brussel en de snelwegen in de driehoek Antwerpen - Gent - Brussel. De laagste concentraties worden berekend in de meer landelijke regio's zoals de Westhoek, het zuiden van de provincie Oost-Vlaanderen en in bepaalde delen van de provincie Limburg.
- Ook **scheepvaart** is een belangrijke bron van verzurende uitstoot, zowel van NO_2 als van SO_2 (zwaveldioxide). Vooral de intercontinentale scheepvaart vormt een probleem, omdat zeeschepen vaak verouderde motoren hebben en met zware stookolie mogen varen. Emissies van zeeschepen die naar onze havens varen, dragen voor ongeveer 16% bij aan de verzurende uitstoot op land. Volgens de prognoses zullen de emissies van de scheepvaart nog een hele tijd blijven toenemen. Vanaf 2030 zouden de emissies van verzurende stikstofoxiden (NO_x) van scheepvaart in Europa zelfs hoger liggen dan die van al het wegverkeer samen in Europa.
- **Industriële processen** dragen vooral via de verbranding van fossiele brandstoffen bij aan de stikstofvervuiling. Ook via afvalwaterlozingen komt stikstof in het milieu terecht. Omdat de uitstoot van industrie vooral op grotere hoogte plaatsvindt (via schoorstenen), is de bijdrage aan de depositie in Vlaanderen beperkt tot ongeveer 3%.
- **Huishoudens** dragen bij aan de stikstofvervuiling via verwarming (gas en mazout) en afvalwater. De bijdrage van huishoudens aan de verzurende depositie in Vlaanderen bedraagt 2,4%.

Het verkeer in Vlaanderen en de Vlaamse ondernemingen en huishoudens zijn niet alleen verantwoordelijk voor de hoge stikstofdeposities in Vlaanderen. Een recente impactanalyse toonde aan dat ongeveer 45% van alle stikstofdeposities in Vlaanderen in 2010 afkomstig zijn van het **buitenland**. Omgekeerd exporteert Vlaanderen ook heel wat stikstof naar het buitenland. Door lange verblijftijden in de atmosfeer kan stikstof over afstanden tot duizend kilometer getransporteerd worden. De langeafstandstransporten brengen het stikstof tot in afgelegen landelijke streken en natuurgebieden. Stikstofdeposities zijn dus een grensoverschrijdend probleem dat een gecoördineerde internationale, Europese aanpak vereist (zie punt 2.3 – vervuiling uit het buitenland).

2.2 Bijdrage van de veeteeltsector en industrie aan de stikstofneerslag op speciale beschermingszones (SBZ-H)

De impact van een bedrijf via zijn stikstofemissies op de nabijgelegen speciale beschermingszones wordt berekend in twee stappen. In een eerste stap bekijkt men voor welke habitats de kritische depositiewaarde (KDW - zie expertbox 2) is overschreden door de som van alle deposities. In een tweede stap bekijkt men wat de hoogste bijdrage is van een bepaald bedrijf aan de overschrijding van de KDW van dat habitat. Bijvoorbeeld: Als een bedrijf een bijdrage van 15% heeft, betekent dat dat er minstens één habitatstukje is waarvoor de draagkracht wordt overschreden en waarvoor het bedrijf 15% bijdraagt aan de overschrijding van die draagkracht. Op basis van die bijdrage worden de bedrijven ingedeeld in significantieklassen of codes (groen, oranje, rood). Hieronder volgt een bespreking voor de veehouderij en industrie.

Figuur 2. berekeningsmethodiek impact bedrijven op SBZ (copyright Boerenbond)

In totaal valt ongeveer 92% van de **veehouderijen** in een significantieklasse met een individuele bijdrage lager dan 3% (code groen). Die bedrijven hebben een relevante, maar niet significante impact op de Europese habitattypen in hun omgeving. 8% van de veehouderijen hebben een grote tot zeer grote bijdrage boven de 3%. Dat wordt beschouwd als een significante bijdrage. 1% hiervan draagt voor meer dan 50% bij aan de overschrijding van de KDW van één habitat in hun omgeving (code rood; zie tabel 1).

Logischerwijze zijn die laatste, rode bedrijven zeer problematisch. Toch mogen we de 92% bedrijven met een niet-significante impact niet zomaar buiten beschouwing laten: Zij dragen immers samen voor ongeveer 60% (ten opzichte van de totale veeteeltsector) bij aan de overschrijding van de draagkracht van de habitats.

Kijken we naar de deposities van **industrie**, dan hebben de meeste bedrijven een depositiebijdrage van minder dan 3% en slechts twee bedrijven een bijdrage boven de 40% wat betreft de depositie van stikstof door emissie van stikstofoxiden (zie tabel 1). De emissies van industrie worden wel over langere afstanden verspreid, wat voor lagere bijdragen aan deposities op habitats in de nabije omgeving zorgt.

Significantie- klassen	Aantal veehouderijen	% veehouderijen	Aantal industriële bedrijven	% industriële bedrijven
<1	19.496	85.8%	126	70%
1-3%	1.423	6.3%	26	14%
3-5%	356	1.6%	12	7%
5-40%	1.390	6.1%	15	8%
40-50%	30	0.1%	2	1%
>50%	135	0.6%	0	0%

Tabel 1. Aantal en percentage veehouderijen en industriële puntbronnen uit de sectoren industrie en energie per significantieklasse bekeken ten opzicht van de zoekzones (Uit: VITO (2014): Resultaten impactberekening veehouderijen en industrie. Presentatie op de Taskforce Middenveld op 1 oktober 2014).

2.3 Hoe kunnen we de stikstofemissies beperken?

Landbouw

Een onderzoek toonde aan dat in veel veeteeltbedrijven nog heel wat reductie mogelijk is, waardoor ze in een lagere significantieklasse kunnen vallen. Dat toont aan dat er sterker moet worden ingezet op verplichting van emissiereducerende technieken door bijvoorbeeld het Vlaams investeringsfonds voor landbouw.

Ammoniakemissie in de landbouw kan verminderd worden door emissiearme stallen te bouwen en de stikstofinhoud van veevoeders te verlagen. Ammoniakemissiearme stallen zijn ofwel volledige stalsystemen (integraal gebouwd en ontworpen om ammoniakemissiereductie te bekomen), ofwel gewone stallen met zogenaamde luchtwassers. Beide systemen worden in de varkenssector ongeveer evenveel gebruikt (MIRA 2013, gebaseerd op gegevens van 2011). Bij pluimvee zijn luchtwassers moeilijker te gebruiken door technische beperkingen. De maatregelen zijn opgenomen in de lijst van best beschikbare technieken (BBT), een lijst met technieken die de basisvoorwaarde vormt bij vergunningverlening.

Daarnaast kan de hoeveelheid mest dat een landbouwer mag uitrijden of opslaan beperkt worden. Natuurpunt vindt het hierbij absoluut noodzakelijk dat men ook het aantal dieren afbouwt, zodat er minder mest is. Zo niet, kan de milieudruk toch nog absoluut stijgen ondanks dat emissiereducerende technieken toegepast worden.

Niettemin zullen bedrijven met een zeer grote bijdrage (>50%) aan stikstofneerslag op de habitats in hun omgeving die hun uitstoot niet meer kunnen verlagen door emissiereducerende technieken toe te passen, hun activiteiten niet meer kunnen verderzetten. Voor die bedrijven zijn er andere oplossingen voorzien zoals verplaatsing, stopzetting... In de PAS werd hiervoor een speciaal programma uitgewerkt, het Herstructureringsprogramma stikstof (*zie hoofdstuk 6 van de handleiding*).

Verkeer

Om de verzurende uitstoot van autoverkeer te verminderen, moet in de eerste plaats ingezet worden op een vermindering van het aantal dieselwagens. Een dieselwagen stoot immers drie keer meer NO₂ uit dan een benzinewagen. Daartoe zouden in de eerste plaats de taksen op diesel gelijkgetrokken moeten worden met de taksen op benzine. Door de lagere taksen is diesel aan de pomp vandaag goedkoper, hoewel de brandstof meer vervuילend is. Taksen op brandstoffen zijn een federale bevoegdheid.

Daarnaast moet het stelsel van bedrijfswagens aangepast of vervangen worden door een mobiliteitsbudget. Bedrijfswagens zorgen voor een grote toename van het aantal afgelegde kilometers en zijn vaak dieselwagens. Ook dat is een federale bevoegdheid.

Verder kan de jaarlijkse verkeersbelasting aangepast worden. Zoals dat ook met de Belasting op Inverkeerstelling (BIV) gebeurde, kan de jaarlijkse verkeersbelasting best hoger liggen voor dieselwagens. Dat behoort tot de bevoegdheid van de Vlaamse regering, die in haar regeerakkoord alvast een vergroening van de voertuigfiscaliteit aankondigde.

De Vlaamse regering wil heel wat nieuwe autowegen bouwen of bestaande wegen, zoals de Brusselse ring, verbreden. Dat zorgt voor meer autokilometers en dus ook meer NO₂-uitstoot. Zo blijkt bijvoorbeeld uit de Milieu-effectrapportage (MER) voor de optimalisatie van de Brusselse ring dat de zone in het Laarbeekbos, een speciale beschermingszone, de kritieke verzuringsgrens op gevoelig meer percelen overschreden zal worden als de bijkomende rijstroken worden aangelegd.

Er werd vanuit de overheden veel verwacht van de verbetering van voertuigtechnologieën. Nieuw geproduceerde wagens worden door Europese milieuvorwaarden, de zogenaamde Euro-normen, steeds minder vervuילend. Zo zou het probleem van luchtvervuiling door verkeer zich wel vanzelf oplossen. In de praktijk blijkt dat niet zo vlot te lopen. Zo scoren de nieuwste Euro 6 dieselwagens bijvoorbeeld even slecht op vlak van NO₂-uitstoot als de Euro 4 dieselwagens van enkele jaren geleden. Het zal dus ook nodig blijven om overheidsmaatregelen te nemen om het aandeel dieselwagens te verminderen en de groei van het autoverkeer in de hand te houden.

Scheepvaart

Voor de binnenvaart moet vooral ingezet worden op zwavelarme brandstof en het ombouwen of vernieuwen van scheepsmotoren. Daarvoor bestaat een speciaal subsidieprogramma. De internationale zeeschepen zijn een ander verhaal. De normen waaraan zeeschepen moeten voldoen, worden op internationaal niveau in de International Maritime Organisation (IMO) gemaakt. Binnen de IMO ligt een voorstel op tafel om in de Noordzee een NECA en SECA zone in te voeren, wat staat voor NO_x Emission Control Area en SO_x Emission Control Area. Nieuwe schepen in zo'n een lage-emissiezone op de Noordzee moeten een katalysator op hun scheepsmotoren installeren of overschakelen op een andere brandstof, zoals bijvoorbeeld LNG. Het voorstel wordt binnen de IMO echter geblokkeerd door Rusland en het ziet er niet naar uit dat daar snel verandering in zal komen.

Industrie en energie

Industriële bedrijven en energiecentrales kunnen hun uitstoot vooral verminderen door Best Beschikbare Technieken (BBT) toe te passen, bijvoorbeeld door over te schakelen van stookolie naar minder vervuilend aardgas, gebruik te maken van lowNOX-branders of te investeren in luchtzuiveringstechnieken kan de uitstoot zeker nog verminderen. Wel moet in het achterhoofd gehouden worden dat de industrie in het recente verleden al sterk investeerde in dit soort technieken en de marge voor verbetering niet meer zo groot is.

Verder kan sterker ingezet worden op vernieuwende concepten zoals warmtenetten uitbouwen, waarbij de restwarmte van een bedrijf wordt gebruikt als energiebron in een ander bedrijf. Dergelijk systeem wordt bijvoorbeeld uitgebouwd tussen Volvo en Stora in de Gentse haven. Dergelijke warmtenetten zijn vooralsnog op één hand te tellen in Vlaanderen. In onder meer de Scandinavische landen is het gemeengoed.

Huishoudens

Om de emissie van verzurende stoffen door huishoudens terug te dringen, moet vooral geïnvesteerd worden om minder energie te verbruiken via betere isolatie, investeringen in passiefwoningen of bijna-energie neutrale gebouwen, e-novatie van verouderde woningen...

Veruiling uit het buitenland

Een aanzienlijk deel van de verzurende depositie in Vlaanderen is afkomstig uit Wallonië, Brussel en het buitenland. Omgekeerd exporteert Vlaanderen ook heel wat stikstof naar het buitenland. Door lange verblijftijden in de atmosfeer kan stikstof over afstanden tot duizend kilometer getransporteerd worden. De langeafstandstransporten brengt het stikstof tot in afgelegen landelijke streken en natuurgebieden. Stikstofdeposities zijn dus een grensoverschrijdend probleem dat een gecoördineerde internationale, Europese aanpak vereist.

Daarvoor keurde de Europese Unie de zogenaamde NEC-richtlijn goed. NEC staat voor National Emission Ceilings of nationale emissieplafonds. Elke lidstaat kreeg van Europa maximale uitstootplafonds voor verzurende stoffen opgelegd. De bedoeling is dat die plafonds regelmatig worden aangescherpt, zodat de verzurende uitstoot overal in Europa daalt. Momenteel wordt op Europees niveau onderhandeld over nieuwe plafonds voor 2020 en 2030. Het ontwerpvoorstel dat nu op tafel ligt is weinig ambitieus, waarbij de emissies amper zullen dalen voor 2020. Het is af te wachten wat de nieuwe Europese Commissie hierover zal beslissen.

Een goede site voor wie meer wil lezen over milieudrukken:
<http://www.milieurapport.be/nl/home/>

3. PROGRAMMATISCHE AANPAK STIKSTOF (PAS)

De PAS is een programma dat ervoor moet zorgen dat de stikstofdeposities bijkomend dalen en ondertussen vergunning verleend kunnen worden zonder een hypotheek te leggen op de instandhoudingsdoelen.

De Vlaamse overheid zal extra maatregelen nemen om de stikstofemissies van landbouwbedrijven, industrie en verkeer extra te doen dalen. De stikstofdeposities zullen dus ook sterker verminderen en uiteindelijk op een niveau uitkomen dat goed is voor de natuur, of zelfs lager. Zo kunnen er opnieuw vergunningen verleend worden aan activiteiten die stikstof uitstoten, aangezien er geen bedreiging meer is voor de natuur.

Aan de basis van de PAS ligt de volgende redenering: Als op basis van onderzoek met zekerheid kan worden vastgesteld dat een extra daling in emissies in de toekomst gerealiseerd zal worden, mag de Vlaamse Overheid nu al activiteiten die stikstof uitstoten vergunnen binnen bepaalde voorwaarden. Om te voorkomen dat in tussentijd – zolang de depositiewaarden nog te hoog zijn – de natuur toch verslechtert, zullen herstelmaatregelen worden uitgevoerd om de natuur weerbaarder te maken tegen stikstofdeposities.

Het totaal van die extra maatregelen, het onderzoek om te bepalen hoe sterk emissies zullen dalen, hoeveel emissieruimte er bijgevolg bijkomt en wie de ruimte mag gebruiken, noemt men de PAS.

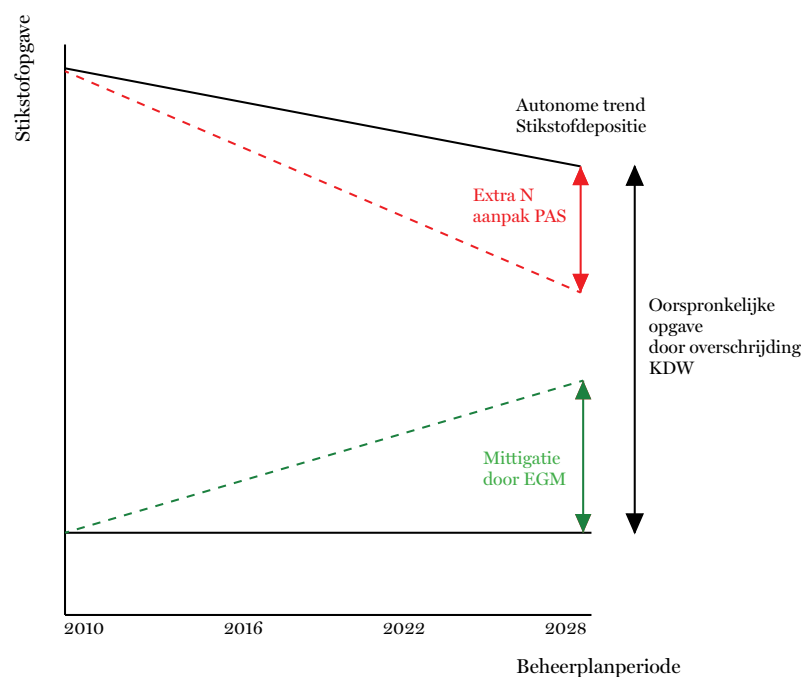
3.1 Een extra daling van emissies

Het luchtkwaliteitsbeleid (onder andere de NEC-richtlijn vertaald in het Vlaamse VLAREM) moet zorgen voor een daling van stikstofemissies in de toekomst. Een eerste uitdaging van de PAS is om te onderzoeken welke reductiedoelen al beslist zijn in de bestaande wetgeving, welke reducties men kan verwachten in de toekomst en wat de

bijdragen van de verschillende sectoren hierin zal zijn. Eens er een duidelijk beeld is over de toekomstige situatie, zal men moeten nagaan hoeveel **extra** daling van emissies nodig is, meer bepaald welke extra inspanningen geleverd moeten worden om de instandhoudingsdoelen te halen.

Om de extra daling te bekomen, zal men vier invalshoeken gebruiken:

- **Algemene aanpak:** emissieplafonds en emissienormen worden verder verstrengd, en bij voorkeur gekaderd in het luchtbeleid. Dat heeft ook gevolgen voor de vergunningverlening en kan ervoor zorgen dat bestaande vergunningen herzien worden.
- **Sectorspecifiek:** de bovenstaande emissieplafonds en -normen kunnen sectorspecifiek worden aangepast.
- **Gebiedsspecifiek:** er zijn grote verschillen in hoeveelheid depositie, type depositie en hoeveelheid stikstofgevoelige natuur per gebied. Daarom zal de situatie per gebied bekeken worden om per gebied de best passende aanpak te hanteren.
- **Bedrijfsspecifieke aanpak:** Vooral voor veehouderijen zal men concreet bekijken welke impact een bepaald bedrijf heeft op de realisatie van de instandhoudingsdoelen in nabijgelegen speciale beschermingszones. Afhankelijk van de grootte van die impact, zullen de bedrijven geherstructureerd, verplaatst, stopgezet... worden.

Figuur 3. Schematische weergave principe pas (uit: Voorlopig programma stikstof Nederland, 2010)

3.2 Herstelmaatregelen

Aangezien de maatregelen geen onmiddellijk effect zullen hebben, zal er daarnaast ingezet worden op **herstelmaatregelen** voor Europese natuur, wat ervoor moeten zorgen dat de Europese habitats intussen niet verslechteren. Die maatregelen zijn vooral belangrijk in gebieden waar de ecologisch gewenste stikstofdepositie voorlopig nog erg overschreden worden en waar nog een grote hoeveelheid stikstof in de bodem aanwezig is. Enerzijds kan het gaan om maatregelen rondom de habitattypen zelf, zoals maaien, plaggen of afgraven om de aanwezige stikstofvoorraad te verwijderen of de waterstand plaatselijk aanpassen. Anderzijds kunnen de maatregelen ook betrekking hebben op een heel landschap, zowel binnen als buiten een Natura 2000-gebied. De grondwaterkwaliteit in een waterintrekgebied kan bijvoorbeeld verbeterd worden, de regionale grondwaterstand verhoogd of door ingrepen in het landschap wordt zand verstuiven bevorderd (zie: <http://pas.natura2000.nl/pages/143-herstelmaatregelen.aspx>).

Meerdere maatregelen worden samen een **herstelstrategie**. Per gebied, zal men moeten nagaan welke herstelstrategieën mogelijk zijn. Er zijn tijdelijke herstelmaatregelen die ervoor moeten zorgen dat de habitat niet achteruitgaat ondanks de te hoge stikstofdeposities, en structurele herstelmaatregelen. Vlaanderen zal die herstelmaatregelen als verplicht opnemen in de **Managementplannen**. Eind 2014 gaan de eerste overlegplatforms van start voor de opmaak van de managementplannen. Men zal wel juridisch moeten bekijken hoe die verplichting opgelegd kan worden.

3.3 Ontwikkelingsruimte

Door de ingrepen zou er opnieuw ruimte komen voor stikstofuitstoot en dus economische ontwikkeling (= **ontwikkelingsruimte**). Daarvoor moet per Natura2000-gebied gecontroleerd worden via computermodellen hoe groot de ontwikkelingsruimte is. Daarna kan een afsprakenkader opgesteld worden om de ruimte te verdelen tussen de verschillende activiteiten (bedrijven, infrastructuur...).

Expertbox 3: Overzicht relevante wetgeving

NEC-richtlijn (plafonds voor stikstofemissie): <http://www.lne.be/themas/luchtverontreiniging/beleid/europees-beleid/nec-richtlijn>

Habitatrichtlijn (passende beoordeling - SBZ - IHD): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:NL:HTML>

Decreet milieuvergunningen (vergunningenkader): <http://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1000697.html>

VLAREM (procedures voor de milieuvergunning): <http://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1000016.html>

Natuurdecreet (passende beoordeling): <http://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1005915.html>

S-IHD besluiten (Europese natuurdoelen)(nog niet gepubliceerd)

Zie ook:

Website ANB overzicht wetgeving: http://www.natuurenbos.be/nl-BE/wetgeving_en_subsidies/wetgeving

Belgisch Staatsblad (officiële publicaties Belgische wetgeving): <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/summary.pl>

Vlaamse Codex (database Vlaamse wetgeving): <http://codex.vlaanderen.be/>

Eur-lex (database Europese wetgeving): <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=nl>

EMIS navigator (gebruiksvriendelijke database Vlaamse wetgeving): <https://navigator.emis.vito.be/>

4. HET PAS-TRAJECT

Een werkend, duurzaam PAS vergt veel onderzoek, extra mankracht, financiering, opleidingen en wijzigingen aan onder meer de wetgeving rond vergunningen. Dat lukt niet op een paar maanden en daarom werd een traject uitgestippeld (zie onderaan, Tabel 2). Dit traject moet ook zorgen voor een stapsgewijze daling van de stikstofdeposities.

4.1 Overgangsfase (april-dec 2014)

De overgangsfase ging van start bij de goedkeuring van de S-IHD besluiten in april 2014 en omvat in hoofdlijnen de volgende acties:

- de Minister zal een omzendbrief verspreiden naar vergunningverlenende overheden over de toepassing van de passende beoordeling. Dit moet de vergunningverlenende overheden meer duidelijkheid geven over het bindend karakter van dit instrument en andere bepalingen in Habitatrichtlijn en het Natuurdecreet.
- een vergunningenstop wordt vermeden door een overgangsregeling voor milieuvergunningen (*zie hoofdstuk 5 van de handleiding*)
- er wordt een programma uitgewerkt dat de hardst getroffen landbouwbedrijven financieel moet steunen en begeleiden (*zie hoofdstuk 6 van de handleiding*)

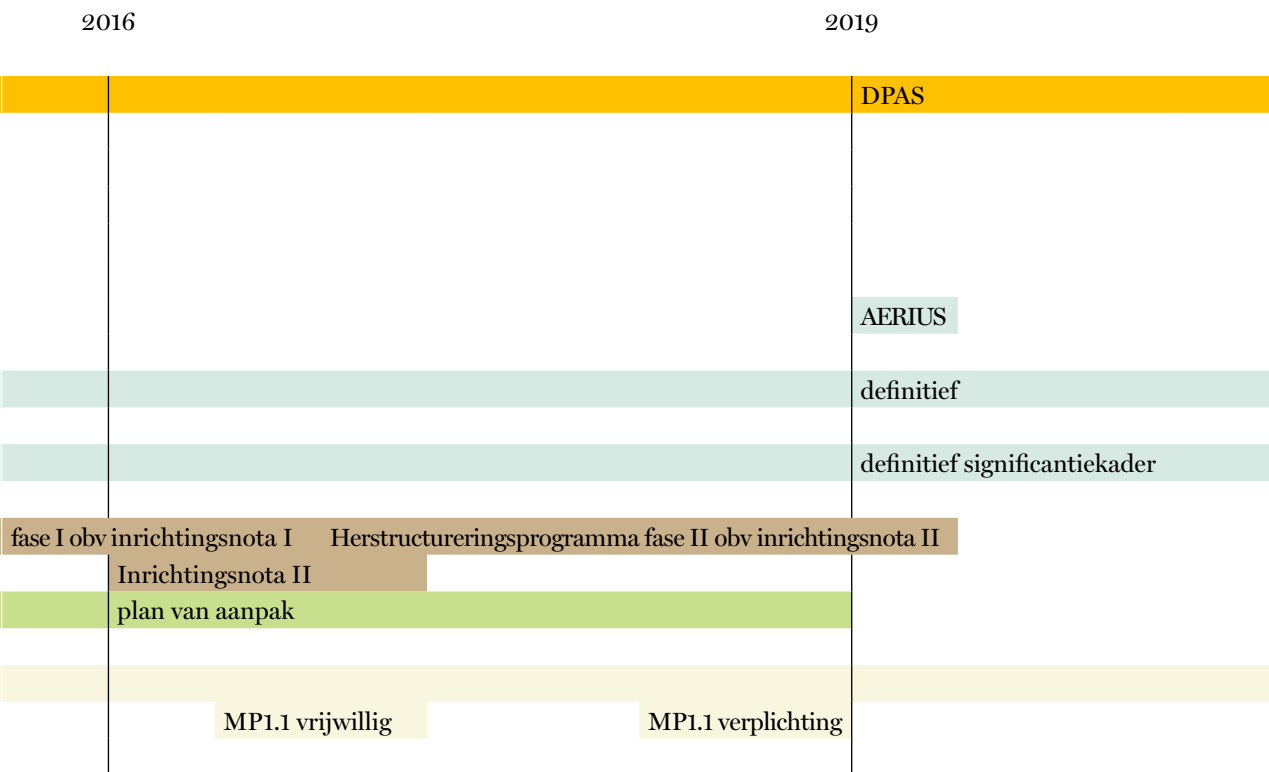
	2014	2015
PAS traject	overgangsfase	VPAS
onderzoek (hfdst. 2)		
impactanalyse	data 2013	
vergunningenbeleid (hfdst. 5)		
omzendbrief		
methode om significantie te meten	depositiescan	voortoets
praktische wegwijzer	overgang	VPAS
vergunningen - significantiekader	significantiekader overgang	significantiekader VPAS
flankerend beleid (hfdst. 6)		
herstructureringsprogramma stikstof		Herstructureringsprogramma
inrichtingsnota	opmaak inrichtingsnota I	
herstelbeleid (hfdst. 3.2)		gebiedsanalyse
IHD beleid		natura2000 programma
		MP1.1 evidenties

4.2 voorlopige PAS (2015–1018/2019)

Wanneer de voorlopige PAS ingaat, moet duidelijk zijn hoe groot de stikstofproblematiek per Natura 2000 gebied is (de zogenaamde gebiedsgerichte analyses). Daarnaast moet duidelijk zijn hoe een achteruitgang van de Europees beschermde habitats en soorten gestopt kan worden terwijl er toch ruimte is voor economische ontwikkeling, en dat met behulp van de herstelstrategie en maatregelen om de stikstofdepositie te doen dalen. Er moet dus duidelijk zijn hoeveel ontwikkelingsruimte er ter beschikking is en hoe die voor economische activiteiten aangewend zal worden. De bijdrage of inspanningen van elke sector worden hier dus duidelijk, als ook de voorwaarden waaronder die extra inspanningen kunnen gerealiseerd worden (bijvoorbeeld financiering). Dat wordt aangegeven in de samenwerkingsovereenkomst die met elke betrokkene wordt afgesloten.

Op basis van die informatie zal een nieuw vergunningenkader worden uitgewerkt. Dat kader houdt rekening met het nieuwe omgevingsvergunningendecreet (zie expertbox 4), de gebiedsspecifieke analyses, de noodzakelijke stapsgewijze daling van emissies en de voorziene herstelstrategieën. Bedrijven bij wie een vergunning afloopt, kunnen vanaf dat moment ook instappen in het herstructureringsprogramma stikstof.

De Voorlopige PAS (VPAS) kan ingaan nadat het Natura 2000 Programma is goedgekeurd door de Vlaamse regering, aangezien dat programma de juridische basis biedt voor de programmatische aanpak van milieudrukken. De goedkeuring van het Natura 2000 Programma is voorzien begin 2015, omdat eerst duidelijk moet zijn welke evidenties zijn opgenomen in het Managementplan Natura 2000 versie 1.1. Die worden tegen eind 2014 per speciale beschermingszone opgemaakt op basis van overleg in de overlegplatforms per SBZ.

Ter informatie kan je alvast het document van de VPAS van Nederland bekijken via www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties (doorklikken naar rapporten > 2010).

4.3 Definitieve PAS (2019)

Uiterlijk tegen 2019 moet de definitieve regeling van start kunnen gaan. Vanaf dit moment zou men alle bedrijfskenmerken moeten kunnen ingeven in een online applicatie die - rekening houdend met andere vergunningen, gebiedsspecifieke analyses, kritische depositiewaarden, een verdeelsleutel voor inspanningen, ... - berekent hoeveel emissieruimte een bedrijf (of een infrastructuurproject) krijgt. In Nederland noemt men deze online module: AERIUS. De Definitieve PAS (DPAS) kan ten vroegste ingaan nadat:

- het omgevingsvergunningendecreet (zie expertbox 4) in werking is, zodat de DPAS kan worden gebaseerd op een stabiel vergunningenkader
- het aangescherpte luchtkwaliteitsbeleid (NEC+ - zie expertbox 3) van kracht is, zodat volledige de sectorale reductietaakstellingen in NEC en PAS overeenkomen;
- het herstelbeleid volledig operationeel is, zodat er garanties zijn dat de achteruitgang overal wordt gestopt en herstel mogelijk blijft
- er een kader is om reductie-inspanningen te verdelen tussen de sectoren

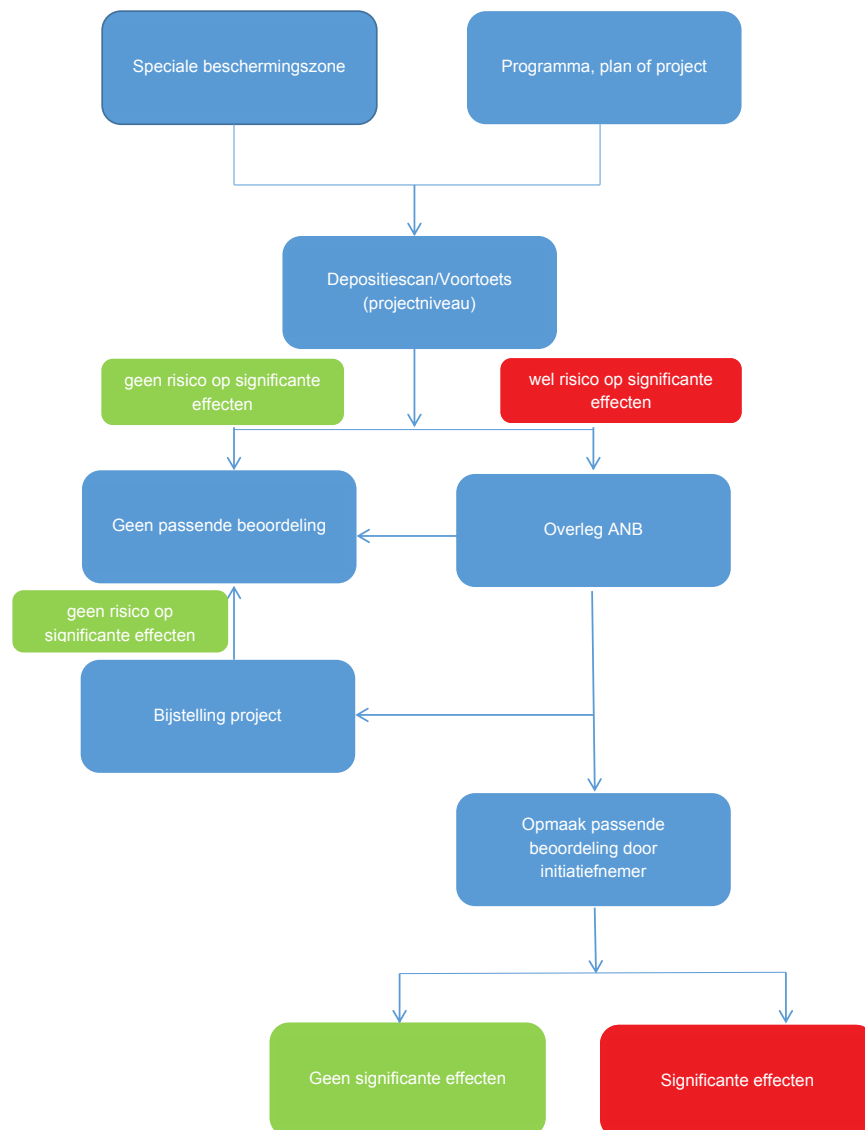
5. DE PAS EN DE VERGUNNINGVERLENING

5.1 De praktische wegwijzer

Om te beoordelen of een vergunning kan verleend worden of niet, moeten de effecten op de Europese natuurdoelen (aanwezige habitats en te realiseren habitats in de zoekzones) getoetst worden. Om die effecten na te gaan, werd een stappenplan, **de praktische wegwijzer**, opgemaakt door ANB in overleg met thema-experten van INBO, VMM, dienst MER en VLM.

Via een online webapplicatie, de **voortoets**, zal een bedrijf kunnen nagaan of de milieudruk dat het veroorzaakt een risico vormt voor de instandhouding van de nabijgelegen Europese habitattypen. Er wordt in die voortoets bekeken waar de activiteit plaatsvindt, wat de activiteit juist inhoudt en welke effecten ze genereert. De webapplicatie van de voortoets zal pas beschikbaar zijn begin 2015 bij de start van de VPAS. Voor de overgangsfase werd daarom een **depositiescan** ter beschikking gesteld, waarmee enkel voor eutrofiëring via lucht getoetst kan worden (zie www.voortoets.be).

Als uit de voortoets/depositiescan blijkt dat er een mogelijke negatieve impact is op de Europese habitattypen, dan moet de vergunningaanvrager **een passende beoordeling** opmaken en die toevoegen aan zijn vergunningsaanvraag. De passende beoordeling gaat na of de impact tot een betekenisvol (significant) effect leidt, **afzonderlijk of in combinatie met andere activiteiten**, plannen of programma's. Met andere woorden: doet er zich een probleem voor via luchtdeposities en is de activiteit waarvoor vergunning wordt aangevraagd relevant? Daarna moet bekeken worden of er maatregelen zijn die dit negatief effect verminderen (milderende maatregelen). Tot slot moet de vergunningaanvrager beschrijven hoe de opvolging van de voorwaarden in de vergunning zal gebeuren.

Figuur 4: stappenplan voor verlenen van vergunningen overgenomen uit de praktische wegwijzer.

5.2 afspraken vergunningen voor overgangsfase

In het kader van de PAS zullen geen vergunningen vroegtijdig beëindigd worden. Vergunningen voor nieuwe locaties zijn tijdens de overgangsfase niet mogelijk. Hervergunningen zijn in principe niet aan de orde tijdens de overgangsfase aangezien in het decreet milieuvergunningen de vergunningen verlengd werden tot 2016 en voor bedrijven met een bijdrage lager dan 50% tot 2019. Landbouwers kunnen er echter voor kiezen of ze in deze decretale regeling stappen of niet.

Voor uitbreidingen stelde de Vlaamse overheid regels op die bepalen of een bedrijf kan uitbreiden of niet tijdens de overgangsfase. Die regeling dient om een vergunningenstop te vermijden. De regels gelden enkel tijdens de overgangsfase en zullen aangepast worden voor de VPAS en DPAS. Er zijn twee significantiekaders: een voor ammoniak en een voor stikstofoxiden. Opgelet: de significantiekaders zijn gebaseerd op het type verbinding dat een bedrijf uitstoot. Een bedrijf kan dus zowel stikstofoxiden als ammoniak uitstoten en daardoor aan twee kaders getoetst worden. In praktijk zullen veehouderijen voornamelijk in hogere klassen vallen voor het ammoniakkader omdat zij vooral ammoniak uitstoten.

5.2.1 Significatiekader voor ammoniakemissies in de overgangsfase

Bedrijven worden opgedeeld in drie klassen op basis van wat ze bijdragen aan de overschrijding van de KDW door ammoniakemissies:

Bedrijven met **een bijdrage minder dan 3%** kunnen een vergunning om uit te breiden krijgen als hun bijdrage minder dan 3% blijft. Zij kunnen dus in principe een vergunning krijgen voor extra stikstofuitstoot.

Voor bedrijven met **een bijdrage tussen 3-50%** is een uitbreiding mogelijk als er een substantiële (30%) afname van de emissie wordt gerealiseerd. Daarenboven kunnen bedrijven met een bijdrage minder dan 50% een extra verlenging vragen tot 2019 wanneer de definitieve PAS opgestart wordt.

Significantieklasse	Hervergunning	Uitbreidingen	Nieuwe locatie
<3%	Decretaal verlengd tot 2016 - tweede verlenging tot 2019	Mogelijk tot 3% KDW	Niet vergunbaar
3-50%	Decretaal verlengd tot 2016 - tweede verlenging tot 2019	Mogelijk mits reductie in emissie van 30%	Niet vergunbaar
>50%	Decretaal verlengd tot 2016 - nadien niet meer vergunbaar	Niet mogelijk	Niet mogelijk

Tabel 2. Afspraken over vergunningverlening voor activiteiten die ammoniak uitstoten

Bedrijven met een **bijdrage boven de 50%** kunnen in de overgangsfase niet uitbreiden. Bovendien kunnen zij na 2016 niet meer vergund worden. Bedrijven, die door de opgelegde voorwaarden of door weigering van vergunningen onleefbaar worden, kunnen vrijwillig instappen in het “herstructureringsprogramma stikstof” (zie verder).

In de landbouw veroorzaken de bedrijven met een ammoniakemissie minder dan 3% tot 60% van de totale ammoniakdeposities van de landbouw. Het is dus volgens Natuurpunt en BBL van groot belang dat erover gewaakt wordt dat de depositie hier ongebreideld zal toenemen. De bijlage bij de regeringsbeslissing geeft aan dat ze zich van dit probleem bewust zijn, maar het voorstel om dat aan te pakken is beknopt. Er wordt namelijk enkel vermeld dat de toename in emissies bij deze bedrijven, de afname in emissies door weigeren van vergunningen bij bedrijven in significantieklassen 2 en 3 niet mag overschrijden. Dit is volgens ons niet voldoende en zal verder besproken worden in *hoofdstuk 8 van deze handleiding*.

5.2.2 Significantiekader voor uitstoot van stikstofdioxiden

Bedrijven worden ook in drie klassen ingedeeld op vlak van significantiekader voor stikstofdioxiden:

1. Het significantiekader stelt dat voor activiteiten met een bijdrage **minder dan 5%** een hervergunning en uitbreiding binnen de 5% mogelijk is mits toepassing van Best Beschikbare technieken (BBT)¹.
2. Voor activiteiten met een depositiebijdrage **tussen 5-50%**, is hervergunning en uitbreiding mogelijk als de emissies substantieel dalen en extra emissiereducerende maatregelen gebruikt worden.
3. Activiteiten met een depositiebijdrage **boven de 50%** kunnen niet meer vergund worden.

Voor uitstoot van stikstofdioxiden, zal men ook meer focussen op algemene maatregelen in plaats van bedrijfsspecifieke behandelingen, omdat het een diffuser probleem is: de gassen kunnen immers over een langere afstand verspreid worden en zullen trager neerslaan.

¹ De term BBT vormt een belangrijk begrip in het milieuvergunningenbeleid voor bedrijven, zowel in Vlaanderen (VLAREM), als in Europa (Europese IPPC-richtlijn en Richtlijn Industriële Emissies). BBT zijn technieken en organisatorische maatregelen die het best scoren op milieugebied, onder technisch en economisch haalbare omstandigheden.

5.3 De juridische onderbouwing van de overgangsregeling

De overgangsregeling voor vergunningen in kader van het PAS werd opgenomen in het decreet tot wijziging van de regelgeving Natuur en Bos van 9 mei 2014, arts. 100 en 105. Via art. 100 wordt een nieuw artikel ingevoegd in het milieuvergunningendecreet (art. 45ter) dat in werking treedt op 22 september 2014 en stelt dat vergunningen die aflopen voor 2016 van rechtswege verlengd kunnen worden tot 2016. Als het bedrijf in significantieklasse 1 of 2 valt, kan er nadien een verlenging tot 2019 worden verkregen.

Via art. 105 wordt de overgangsregeling ingevoegd in het nieuwe decreet omgevingsvergunningen (art. 391/1). Dit artikel zal in werking treden een jaar na publicatie van het besluit omgevingsvergunningen, dat momenteel al een eerste keer principieel werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

Expertbox 4: De omgevingsvergunning

Het Vlaamse parlement keurde op 23 april 2014 een decreet goed dat de milieu- en stedenbouwkundige vergunning voortaan bundelt tot één unieke omgevingsvergunning. Terwijl de huidige milieuvergunningen een maximale looptijd kennen van 20 jaar, geldt de omgevingsvergunning voor onbepaalde duur. Ook kunnen bestaande milieuvergunningen, die verleend werden vanaf 10 september 2002, op eenvoudig verzoek worden omgezet tot permanente vergunningen.

De regeling geldt niet als er een MER of passende beoordeling vereist is, en ook niet als er tijdens het openbaar onderzoek een bezwaar wordt ingediend. In die gevallen geldt de gewone vergunningsprocedure. De verplichting tot de opmaak van een passende beoordeling geldt voortaan ook enkel voor fysieke ingrepen in het leefmilieu (bijvoorbeeld de bouw van een stal), en niet voor andere handelingen (bijvoorbeeld extra koeien). Per besluit moet de Vlaamse regering de start van de nieuwe regeling nog vast te leggen. Ze engageerde er zich alvast toe om minstens 1 jaar respijt in te bouwen, te rekenen vanaf de datum waarop ze dat besluit neemt. Tot op heden werden die uitvoeringsbesluiten nog niet goedgekeurd, en blijft de gekende regeling van afzonderlijke milieu- en stedenbouwkundige vergunning van kracht.

Op 25 april 2014 keurde het Vlaamse parlement een decreet goed dat de PAS-overgangsregeling zowel in het huidige decreet over de milieuvergunning als in de toekomstige omgevingsvergunning vermeldt. In afwachting van de voorlopige en definitieve PAS voorzag het Vlaams parlement twee verlengingen voor bestaande milieuvergunningen waarvan de looptijd vervalt voor 1 januari 2009. Een eerste verlenging van de milieuvergunning (tot 31 december 2016) gebeurt automatisch, een tweede verlenging (tot 1 januari 2009) moest door de vergunninghouder zelf te worden aangevraagd.

Voor de PAS verschilt er in wezen niets tussen de huidige milieuvergunning en de toekomstige omgevingsvergunning. Van zodra de omgevingsvergunning van kracht wordt, is wel enige alertheid geboden, zodat milieuvergunningen voor onbepaalde duur

(bv. veehouderij) niet onterecht worden omgezet tot een permanente vergunning. Het gevaar bestaat immers dat de vergunningverlener oordeelt dat de vraag tot omzetting naar een permanente vergunning niet onderworpen moet worden aan een passende beoordeling, omdat de vraag geen fysieke ingreep inhoudt, of omdat er reeds een passende

beoordeling (die nog geen rekening hield met de stikstofproblematiek) werd goedgekeurd, terwijl het volgens de PAS toch niet mogelijk is om op termijn de huidige activiteit verder te zetten. Een bezwaar indienen tijdens het openbaar onderzoek een tijdelijke naar een permanente vergunning om te zetten, kan die bezorgdheid wegnemen.

6. HET HERSTRUCTURERINGSPROGRAMMA STIKSTOF

Bedrijven wiens economische leefbaarheid ten gevolge van bijkomende milieuvorwaarden of direct ruimtebeslag voor IHD in ernstig gedrang komt, kunnen vrijwillig beroep doen op het “Herstructureringsprogramma Stikstof”. Via dat programma is **bedrijfsbegeleiding en financiële ondersteuning** voor landbouwers voorzien voor onder andere aankoop, gebruiksbeëindiging, reconversie, bedrijfsverplaatsing, en bedrijfsstopzetting. De landbouwer kiest zelf de maatregel.

Het programma is bestemd voor bedrijven met een bijdrage boven de 50%, maar ook bedrijven in een lagere significantieklasse kunnen instappen. Concreet zouden er **twee inrichtingsnota's** (d.i. een instrument uit het decreet landinrichting) opgesteld worden: een eerste op korte termijn (eind 2014) om de bedrijven met een bijdrage boven de 50% te ondersteunen, een tweede op langere termijn die alle bedrijven moet kunnen opvangen. Het herstructureringsprogramma stikstof zou van start gaan bij de start van de VPAS (2015). Het is dus belangrijk dat de vergunning van deze bedrijven tot 2016 verlengd wordt, zodat zij kunnen instappen in dit programma.

De **financiering van dit programma** zal gebeuren via VLIF, via fondsen landinrichting en via leefmilieubeleidsmiddelen, maar de exacte verdeling is onduidelijk. Het zou in totaal maximaal gaan over ca. 20 miljoen euro.

7. ORGANISATIE VAN DE PAS

De voorbereiding en uitvoering van de PAS zal worden aangestuurd door een centraal regiebureau samengesteld uit een projectleider en inhoudelijke experts op vlak van natuurbeheer, vergunningverlening, modellering/databeheer, emissiereductie en wetgeving. Die mensen worden hier voltijds voor aangesteld vanuit de departementen van de Vlaamse Overheid. Het regiebureau valt onder de verantwoordelijkheid van de minister voor omgeving en zal vallen onder het ANB.

Om het regiebureau te ondersteunen en het overleg met het middenveld te structureren, zijn er momenteel twee taskforces: taskforce administraties en taskforce middenveld. Die taskforces worden geleid door Jan Verheeke, secretaris van de Minaraad. Het secretariaat is in handen van het departement LNE. Daarnaast zijn er een tiental inhoudelijke werkgroepen opgericht.

Natuurpunt en BBL zijn vertegenwoordigd in de taskforce middenveld en volgen de overige werkgroepen nauw op.

8. STANDPUNT NATUURPUNT/BBL

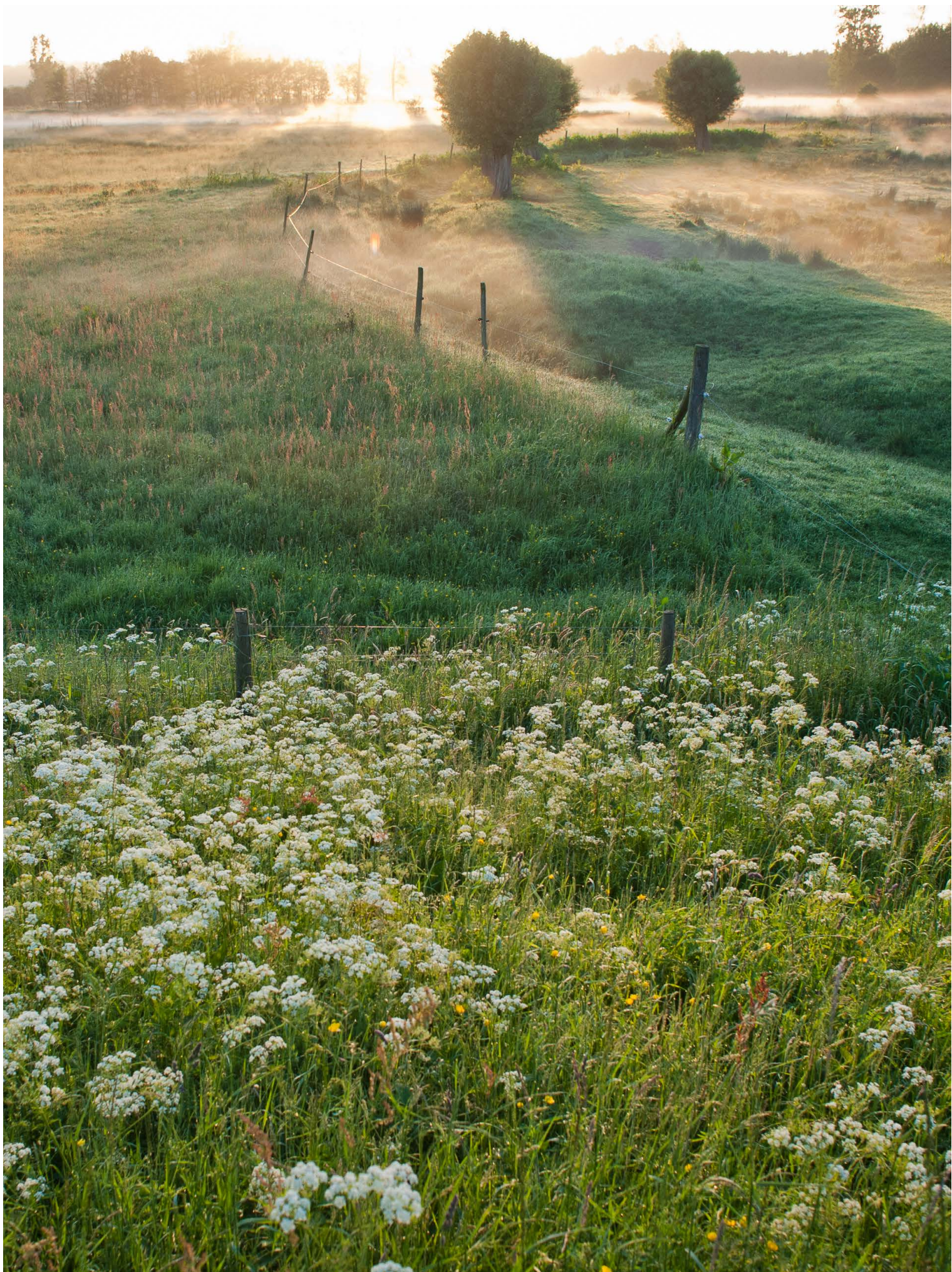
Natuurpunt en Bond Beter Leefmilieu vinden dat er dringend nood is aan een structurele en versnelde daling van de stikstofemissies en -deposities op de Europese habitats. Wij staan dus achter het principe van een PAS, zodat er eindelijk een daling in de milieudruk door stikstof komt.

Natuurpunt en BBL zijn van mening dat een definitieve PAS moet voldoen aan volgende acht voorwaarden.

- **Leidraad = instandhoudingsdoelen.** Een voorkomen van verslechtering van Europeesrechtelijk beschermde natuur en het behalen van de instandhoudingsdoelen zou leidend moeten zijn voor de invulling van de PAS. Ten eerste moet men dus ook de doelen buiten SBZ meenemen in dit verhaal. Ten tweede moet het vooropgestelde uitvoeringstraject worden bevestigd. Dit tijds kader maakt de PAS meetbaar en toetsbaar.
- **Een duidelijk ambitieniveau.** Momenteel ontbreekt het doel van de PAS: hoeveel reductie moet er tegen wanneer gerealiseerd worden? Het behalen van de kritische depositiewaarden voor speciale beschermingszones op een haalbare maar zo kort mogelijke termijn moet de hoofddoelstelling zijn van de PAS. Dé hamvraag is hoe de socio-economische ontwikkelingen in Vlaanderen ingepast kunnen worden binnen deze grenzen. Natuurpunt zal niet instemmen met een regeling die een schending is van de belangrijkste Europese natuurwetgeving.

- **Absolute garantie voor herstelbeleid.** Om ontwikkelingsruimte mogelijk te maken moet er zekerheid zijn dat de natuurlijke kenmerken van de Natura2000-gebieden niet worden aangetast en dat de instandhoudingsdoelen op termijn zullen worden behaald. Hiervoor is een gegarandeerd natuurherstel nodig en niet een verwacht natuurherstel. Natuurpunt vraagt een ecologische en financiële onderbouwing van het natuurherstel.
- **Monitoringsmechanisme met hand-op-de-kraan instrument.** Aangezien het voorkomen van een verslechtering van Natura2000 en het behalen van de IHD op termijn als leidraad moet worden genomen, moet er een monitoringsprogramma zijn dat enerzijds de staat van instandhouding van de habitats monitort en anderzijds de evolutie in stikstofdeposities. INBO en ANB werken aan het eerste. Natuurpunt vraagt garanties voor het tweede. Dit monitoringsprogramma moet ook maatregelen voor bijsturing bevatten (vb. omtrent uitgifte ontwikkelingsruimte, beheermaatregelen of extra emissie beperkende maatregelen), moet duidelijk maken hoe met de resultaten van het monitoringsprogramma zal worden omgegaan en wie over de inzet van de maatregelen beslist.
- **Een brongerichte aanpak van emissies in alle sectoren.** Het PAS focust momenteel enkel op de reductie van de emissies door in te zetten op technische emissiereducerende maatregelen aan stallen, transport of industriële installaties. Hierdoor wordt echter de oorzaak niet aangepakt: de groei van de veestapel. Een hogere efficiëntie kan zo worden tenietgedaan door hogere dieren aantallen. Natuurpunt vraagt een brongerichte aanpak van de milieudruk door stikstof en vraagt een afbouw van de veestapel.
- **Een realistische ontwikkelingsruimte.** Een realistische ontwikkelingsruimte is gebaseerd op wetenschappelijk onderbouwde vaststellingen voor bestaande en extra te realiseren reductietrends. Ten eerste, moet men rekening houden met de feilbaarheid van technieken, en de verschillen tussen modellen en de reële situatie op terrein. Natuurpunt zal niet akkoord gaan met een niet-realistische ontwikkelingsruimte. Deze ontwikkelingsruimte vormt immers de basis voor de te leveren reductie-inspanningen en bijgevolg de ondergrens voor de werkelijke reducties in de toekomst. Ten tweede, moet er een duidelijk onderscheid tussen bestaand beleid en extra emissiereducerende maatregelen zodat bestaande verplichting niet worden afgedaan als extra inspanningen.
- **Een duurzaam en duidelijk kader voor de verdeling van de inspanningen gebaseerd op het principe van de vervuiler betaalt.** Een realistische ontwikkelingsruimte voorziet ruimte voor uitstoot van alle sectoren en zowel vergunbare als niet vergunbare activiteiten. In de ontwikkelingsruimte moet er rekening worden gehouden met duurzaamheid door bijvoorbeeld binnen de sectoren te differentiëren op basis van duurzaamheid van de bedrijfsvoering. De selectiecriteria moeten volgens Natuurpunt duidelijk worden vermeld in de DPAS. De vervuiler betaalt moet een selectie criterium zijn.
- **Geen automatische verankering van uitstoot.** Het PAS traject loopt samen met de inwerkingtreding van de omgevingsvergunning. Er moet bewaakt worden dat uitstoot die schade aan milieu veroorzaakt en juridisch niet wettig is, niet automatisch verankerd wordt. Natuurpunt zal de overgang naar de omgevingsvergunning van nabij opvolgen.

Natuurpunt en BBL werken constructief mee aan het overleg over het PAS via de taskforce middenveld en zullen de hierboven besproken punten bewaken.

Natuurpunt is de grootste natuurvereniging in Vlaanderen. Duizenden vrijwilligers en 400 professionele medewerkers werken voor de bescherming van belangrijke leefgebieden, soorten en landschappen. Om dit doel te bereiken beschermt de vereniging de resterende natuur in Vlaanderen door gebieden aan te kopen en beheren, door soorten en leefgebieden te bestuderen en monitoren, door mensen kennis te laten maken met de natuur en door beleidsbeïnvloeding op lokaal, regionaal en Europees niveau. Natuurpunt beheert meer dan 20.000 ha natuur verspreid over 500 natuurgebieden. 90.000 families zijn lid van Natuurpunt.

www.natuurpunt.be